

АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ (від лат. *accentus* – наголос, підкреслення) – загострення окремих рис характеру або їх поєднання, що визначають стереотипні форми емоційного й поведінкового реагування на схожі життєві ситуації. Незважаючи на широкий спектр особистісних рис людини, на її поведінку значно впливають лише ті, що належать до характеру. Разом із тим у структурі характеру особистісні риси представлені неоднаково як за кількісним виразом, так і за конфігурацією поєднання. Залежно від ступеня вираженості розрізняють явні та приховані (латентні) **А. х.** Оформлюються **А. х.** у підлітковому віці, згодом більшість із них згладжуються, компенсуються. Механізм формування **А. х.** до кінця не вивчений. Із фізіологічної сторони в ньому беруть участь тип нервової системи і темперамент, із соціальної – особливості сімейного виховання, спосіб життя, професійна діяльність, стиль спілкування і поведінкові установки. За ступенем прояву, **А. х.** перебувають в інтервалі показників норми психічного здоров'я людини, однак ближче до гранично допустимої межі. За несприятливих обставин **А. х.** можуть привести до патологічних порушень та змін у поведінці людини.

Принципи **А. х.** особистості запропоновані К. Леонгардом (1976) та А. Є. Личко (1977). На основі їх класифікацій виділяються такі типи **А. х.**, що накладають відбиток на особистість та її поведінкові прояви.

Гіпертимний тип вирізняється енергійністю, ініціативністю, готовністю до змін, життєвим оптимізмом, жадобою до діяльності, однак при цьому має проблеми із трудовою дисципліною, самоконтролем, конструктивним сприйняттям критики, легковажно ставиться до службових обов'язків.

Представники *дистимного* типу пасивні і малорухливі, виявляють загальмованість мислення та інертність поведінки, ведуть усамітнений спосіб життя, мають обмежене коло спілкування, схильні до депресії.

Циклотимічний (нестійкий) тип акцентуацій характеру передбачає різкі переходи від гіпертимності до дистимності, і навпаки, упродовж короткого проміжку часу. Вирішальний вплив на стиль спілкування і спосіб поведінки

відіграє пануючий на певний момент настрої: оптимістичний, життєрадісний або песимістичний, пригнічений.

У представників *афектно-екзальтованого* типу досить широкий діапазон емоційних станів. Екзальтація проявляється в бурхливій реакції особи, неочікуваної зміни спрямованості її активності, високої вразливості.

Відмітною рисою *тривожного* (боязкого) типу виступає відчуття небезпеки, невпевненості у своїх силах, насторожене ставлення до оточуючих людей, що є джерелом загрози. Високий рівень тривожності супроводжується прагненням до сверхкомпенсації.

Педантичний тип акцентуацій характеру відрізняється високим самоконтролем, розважливостю, пунктуальністю, сумлінністю. Яскраво виражена зібраність відбиває інертність психічних процесів, яка проявляється у повільності мислення та понадмірної стандартності в діях.

Характерними для *демонстративного* (істероїдного) типу є виражена потреба в визнанні та увазі оточуючих, авантюризм, марнославство, егоцентризм, брехливість. Разом із тим легко забувають неприємні факти та події свого життя, а завдяки гнучкості та розкутості мислення та дій демонстративні особистості є адаптивними.

Основними рисами *застраючого* (ригідного) типу є підозрілість, хвороблива образливість, стійкість негативних емоцій та почуттів, високий рівень конфліктності, ворожість, прагнення домінувати, а також понадмірна стійкість афекту зі схильністю до формування «понадцінних» ідей.

Збудливому типу притаманна підвищена дратівливість, нестриманість, імпульсивність, похмурість, «занудливість», але можлива підлесливість, послужливість (як маскування). Моральні вимоги малозначущі, тому прояви гніву супроводжується агресивними діями.

Відмітними рисами *емотивного* (сензитивного) типу акцентуації характеру є підвищена чутливість, емпатичність, вразливість та глибина пережи-

вань, несприятливі події викликають розгубленість, депресивні стани, навіть ауто агресію.

У підлітків діагностуються *шизоїдний* та *конформний* тип акцентуації характеру. Шизоїдному типу притаманна відлюдність, самотність, відгороджування від оточення, небажання спілкуватися та установлювати контакти. Конформний тип характеризується залежністю від думки інших, понадмірним підкоренням, низькою критичністю, відмовою від ініціативи, схильністю до консерватизму.

Значно частіше за «чисті» типи **А. х.** зустрічаються «змішані» форми **А. х.** – проміжні типи як результат одночасного розвитку певних рис. Вивчення **А. х.** проводиться за психологічними методиками.

Лит.: Леонгард К. Акцентуированные личности. – К., 1989; Личко А. Е. Типы акцентуаций характера и психопатий подростков. – М., 1999.

Б. М. Головкін